

СТВАРНА ОДРЕДНИЦА

- ФРАГМЕНТИ -

Ласло Блашковић

УДК: 821.163.41-9

*Акценти над нишавилом и прахом.
(Збигњев Херберт, Епизода у библиотеци)*

*Моје библиотеке су, као у сну, клизиле кроз моје прсте,
као да сам сањао песак.
(аноним)*

Колико пута смо, у сличним приликама, помислили на Борхесове стихове: *Дрући нека се хвалишу страницама које су написали, ја се тордим онима које сам прочишао!* Па и требало би их понављати сваког јутра, као библио-текарски *Оченаш*, као милозвучну књижничарску молитву, чија се значења непрестано усложњавају. Мантру, која је оригинални *обавезни примерак*, који сваки заклетни чувар књига ваља да брани као велики младеж, као унутрашње обележје свог бића.

***

Сасвим је могуће да је Гутенбергова галаксија досегла свој сутон.

Али, у овој, електронској, најчешће је несагледива, природна глупост – супстрат вештачке интелигенције. Кога још, заправо, интересује неко други? Море нових, неписмених писаца седи и исписује своје слепе, гејзирске животописе, узимајући све веће количине допинг средстава, помера границе варљиве човечје моћи, ускоро се ближи час када ће сваку стазу истрчавати за нула секунди, када ће се трка завршавати пре но што је и почела.

И да ли је стварно потпуно свеједно јесу ли те у себе загладане исповести, та поткожна огољавања, писане уз помоћ најновијих, зрачних, електронских *пејсмејкера*, или на пергаменту, гушчијим пером?

Ком ћемо се ми сад царству приклонити? Или боље (а мање патетично): која ће нас *црна ружа* пре привући? Јер свет је опет поларизован, без обзира на његову привидну једноличност, цивилизацијску униформност. Сме ли један електронски аутист рећи да се ниједна прича не разликује?

Или свет, како рекох, невероватном брзином остаје исти.

Одговор на ова питања не даје библиотекарство, али свакако га утемељује и овековечава.

***

Мађарски класик, Ђерђ Конрад, описује савременог интелектуалца као особу која се добро осећа колико у својој култури, тако и у културама других народа, што је и суштина наше *умрежене* библиотечке приче.

***

Говорио сам почесто о томе да сам, пре неколико година, на библиотекарском скупу у Швајцарској, слушао и о потрагама за начинима да се архивирају селфији!

Наравно, један од задатака сваке националне библиотеке јесте да сачува сваки облик људског духа за вечна времена (ако тако може да се каже), макар се тај чинио и толико ефемеран, лако сварљив и детињаст какав је сопствени изобличени лик у мобилном телефону. Ко зна шта ће он рећи битно о нашем времену и животу онима који долазе после нас! Развој

технологије се вртоглаво убрзава. *Али, са мном увек је исти, са мном је вазда друшчије!* Ето парадокса за будуће мислиоце, којима ми, библиотекари, морамо дати релевантни материјал, сваку, наизглед неважну, ситницу, која ће једном давати тачну слику нашег времена, или сасвим погрешну, као у ироничном есеју Лешека Колаковског у којем мамут, израстао из једне пронађене коске, постаје весела, промашена, погрешна наказа. Зато је наш примарни задатак да нахранимо будућност (а и заинтересовану садашњост) што гушћим и истинитијим честицама стварности, која ће нашем свету дати његов најприближнији облик, идентитетски траг стопе у песку неумољиве клепсидре.

Дакле, можда је архивирање селфија, у овом тренутку, недостижно и за развијеније библиотечке системе, фантастично и неслично себи, али ми свакако морамо следити најразвијеније трендове у библиотечарској науци и креацији, бити део света који је нераскидива мрежа а, истовремено, сачувати суштину нашег бића, бит живе традиције човека овог поднебља, појмити практичну разлику између цивилизације и културе, другим речима, овладати савременим информационим технологијама и вештинама, а не заборавити *мајерњи језик* (да се изразим и фигуративно и очигледно, у исти час).

***

Када сам, у неким нашим новинама, прочитао да је и мој роман *Магонин накић* уврштен у едицију *Што словенских романа*, седео сам у трави љубљанског парка Тиволи, где се човек (да му је до палимпсетског селфија) може фотографисати на клупи, крај бронзане седеће бисте Едварда Коцбека, словеначког поете, који би био знан и као велики европски песник да је писао на неком од великих европских језика.

Ствар је управо у томе. Идеја о едицији *Што словенских романа* није без уочљивог разлога формулисана управо у Словенији. Словенци су, стицајем различитих историјских околности, одвајкада билингвални. Сем матерњег, морали су знати немачки језик, па српскохрватски, коначно – енглески. То је судба тзв. малих језика.

У сваком случају, пре неколико година, био сам први пут на скупу директора европских националних библиотека, и лако у тој причи схватио ко коси, а ко воду носи. Ствар је, уосталом, лако примењива и на нашу тему. Асоцијацијом (скривено названом CENL) „драмају“ Немци, Французи и Британци, повремено би ту гукнуо неки Скандинавац. Руси (а они имају, брат брату, три или четири националне библиотеке), били су супериорно незаинтересовани за све што се дешавало. Представници библиотека осталих после распада Југославије углавном су мудро ћутали.

Следеће године, у Бечу (први састанак био је у Швајцарској), за свечаном вечером седели смо заједно (мислим на „браћу“ Југовиће), не из

неке изричите жеље за заједништвом, него зато што су нас домаћини тако видели и сместили. У реду, упућени смо једни на друге, делимо близак географски положај, дуго смо живели у истом систему, у истом оквиру. Тако су нас, издалека, сви видели.

Па кад је већ тако, помислио сам, могли бисмо извући нешто из те ситуације, из тог заједничког лонца, у којем смо, хтели – не хтели, били, па из крхког демократског правила, по којем један човек вреди један глас, без обзира колико се могао истеглити, разумете шта хоћу рећи, извући нешто корисно. Тако бисмо, сугерисао сам, подржавајући једни друге, као на „Песми Евровизије“ могли добити силне библиотечке *траншо*ве за све нас. Трећи пут, међутим, на вечери у Британској библиотеци, седели смо, по жељи организатора, свако за другим столом.

Али, не треба бити параноичан нити ситничав. Пошто смо, дуго година, били лицем окренути једни другима, пошто су нам путеви слични, готово исти, наречени модел, проширен на све словенске језике, могао би да функционише, некако, и „штима“ (како би рекао песник). Можда баш налик на оно што се збивало са хиспаноамеричком литературом, почев од шездесетих година прошлога века, у заједничкој причи која подржава различитости.

Поготово што се пројекат, кроз међусобна превођења и читања, а то је и основни смисао едиције, кроз комуникацију међу песничким језицима истог, дубоког корена, проширује на енглеска и португалска говорна подручја.

Тако сам ја енглеско издање мога романа представио, пре извесног времена, на сајму у Лајпцигу. (Куриозитет је што је, вољом издавача, исту ствар учинио и мој преводилац на сајму књига у Лондону, чином који, на необичан начин, изједначаје напор писца и преводиоца).

***

Хтео бих да кажем неколико речи о онима који *успостављају везе између неба и земље*, другим речима, *венчавају* различите језике и културе *међусобно и са будућношћу*. Дакле, о преводиоцима.

Један наш књижевни трудбеник упоређивао је превођење са давањем крви другим писцима. Посебна инверзија вампиризма, рецимо.

Превођење јесте један облик суштинске, пријатељске глуме, сналажење у задатим околностима, као код Станиславског. Уосталом, и именовање и превођење јесу посебни костимографски ритуали.

Управо та суштинска, унутрашња разлика између именовања и деловања опредељује живот и сваку преводилачку причу. Јер, преводилачки напор не може више бити невин, првотан и чист, он је тумачење постојећег, коначно реторско питање.

Уопште, живот сваког од нас огледа се у раскринкавању личне и колективне мистерије, коју покушаваш да докучиш тако што је преводиш на разне језике стварности. Све наше везе своде се на ниво лингвистичких страсти, у рушној сенци патуљасте Вавилонске куле, у којој се нико не разуме а не престаје да прича.

Зато, свака част преводиоцима!

***

Доћи, осамдесетих година прошлог века, до видео-рикордера, било је као да је срећном добитнику био поклоњен минијатурни васионски брод, или нови срчани залисци. (Оба се та *злашника* граде од истог, од титанијума.)

Сваки је срећник сањао о сопственој филмској колекцији, уверен да ће сачувати омиљене филмове за *далека нека покољења*. (Недавно сам, ако смем да будем личан, тражећи нешто заувек изгубљено, копао по свелим картонским кутијама, и нашао неколико заосталих касета с филмовима, које нисам могао да погледам ни помоћу филмских трикова, јер више није постојао ниједан апарат који би ми то омогућио.)

Ко зна да ли ће и књиге, у оно доба штампане, не више сложене оловним мајсторским слогом, него на паус-папиру, а уз помоћ староставног компјутера, издржати до краја дана или времена, или ће просто ишчилети са страница, избледети сасвим од сунца, мада их нико никада није ни отворио?

Свим што сам рекао, наравно, успостављам ритам дигиталног плеса. Као и сви што сањаре о фамозној дигитализацији, том ручном раду будућности.

Него, чуо сам за антрополога који је, у Америци, купио будзашто тушту и тму књига из области која га је окупирала, књига отписаних у једној великој библиотеци. Кад је упитао за разлог те великодушне распродаје, речено му је да су све понуђене књиге дигитализоване, те да би оне, у класичном облику, само заузимале драгоцен простор.

Постоји ли, питам се, конзервација која нам гарантује вечност. Да ли ће, после триста или петсто година, доћи и онај *сирми час*, она година иза јемчене, у којој ће се, ако се, у међувремену, не нађе нови начин очувања, све распрснути у ништавило, кад лек окрене своју кожу наопако, кад ружа покаже своје фаталне бодље. Зато сам, просто, прословио о својој сумњи, о лаком препуштању територија артифицијелној маштарији, машинама које се могу побунити, подивљати, окренути против људи, као да је реч о негативној утопији, или већ виђеном научно-фантастичном филму.

Надајући се бар неком светлацу који би, на трен, блиснуо у мраку мојих меланхоличних питања, у очекивању одговора на оно кључно: постоји ли могућност да, за сто година, видим неке од филмова које сам

обожавао, или сањао. Ако ствари нисмо на време дигитализовали како би, у најскорије доба биле доступне свакоме ко поседује било какав примерак савремене технологије, који умножава ствари као под микроскопом, чини их приручним свакоме ко зна да закопча наизглед ужарено, иницијално дугме.

***

Трећи пут, овог 6. априла 2017. године, по природи ствари, говорим на исту тему, покушавајући да будем нечувен. *Антиципацијан*.

Прве сам године филозофирао о *постојаности меморије* и сумњи у њу, као и о *забраву као једном од облика памћења*.

Друге године, пак, брзао сам о нашој заједничкој причи, утетовираној у мозак, у неизрециво, јер сам поредио бомбардовање из четрдесет прве са оним из деведесет девете, које су доживела моја деца, а ја га усисао, снатрећи, у хибернацији, што ју је „гуглала“ моја литература, мој крхки борилачки став.

Овај пут, сетио сам се свог суседа, приручног писатеља, Александра Тишме, онога из редова употребљених, људски расточених, формализованих као сонет, као нешто недовршено.

Уосталом, Форму, најпрецизније, живом чине бројеви...

Елем, у Тишиној причи *Без крика*, његов је двојник, *лирски субјект*, прескочен у бројању, у царском руском рулету. Њега разиграва бачена коцка коју мимоилази случај, па избегава одлазак на уречену комеморацију жртвама злогласне новосадске рације, замењује је одласком на обележену плажу на којој је злочин почињен. Уживајући у пливању сопствене душе, у ужасној вечности свакодневице, неименовани Тишмин јунак сети се страве којој сведочи, пуким случајем измештен из њене погубне сржи, из центрифуге што меље и центар и периферију.

У овом крику поезија је немогућа, као да говори Тишма безгласно. Њена форма издиктирана је као сан надреалисте, као стварносни кошмар.

Дакле, приликом нацистичког бомбардовања Београда уништена је зграда Народне библиотеке Србије и готово све што се ту од њеног оснивања чувало.

Људи, невини од сазнања (вели Тишма), нису марили за мртве који су на истом овом месту једном крикнули. Волели су свој заборав толико да чак нису ни знали за њега.

Био сам и ја жив, бесцидно жив. – Било је време да се иде кући.

Сви, на крају, из свог узбибаног лога, понављамо горки аксиом: математи-ка је истоветна с поезијом, док је историја само њена звучна стилска фигура.

Можемо ли данас, једни другима (уверени да је крај света одавно наступио), као у меланхоличној Тишиној раноранилачкој песми, изговорити прост, а забарикадиран шестостопни сонет, сјајну ритмичку екстрасисто-

лу, оличену у пронађеној неизгорелој поеми, која ће све нас, у истом часу – то је и разлог сваке Библиотеке – сачувати.

Дакле, спасити.

***

Како бити човек и певати после рата и пада једне Библиотеке? Како бити ратник без легенде? Како бити писац без јунака?

Не знам (вели занемели учесник стогодишњих ратова). Бог зна.

Четврти пут, 6. априла 2018. године, невеселом приликом, говорим о страдању Народне библиотеке. Признајем, захтевно је све то, не сме се изневерити тон. Не сме се преобликовати очекивана форма, а да се не склизне у формализам.

Јер, какве везе има насиље (уколико то није, штоно кажу, *насиље наг језиком*) са нечим духовним и душевним, који се природно срећу у свакој читаоници? Без патетичних, сувишних *йоврајшака*. Ама, у сусрет срчаној, личној дедукцији.

Тако је Чеслав Милош, пред Други велики рат, престао да пише замагљено, самодовољно, авангардно, рекавши, отприлике – када сам коначно имао нешто да пренесем људима, мануо сам се херметичког сјаја и римованих сфинги, почео сам да пишем јасно, разумљиво свима, метафизички свакодневно... Или тако некако.

Један други славни Пољак, Ружевић, после истог рата, певао је говорећи, као да је први пут у животу отворио очи, дрвету – *дрво*, реци – *река*, прашина – *прашина*, као да поново учи говор од божанственог логопеда, као да се нашао у другом животу, као да именујући одговара на Адорново питање које време не крза, већ пуни новом, дакле старом, страшном семантиком: *како њевајши њосле Аушвица?*

А ја се питам: Како, уопште, писати без Библиотеке?

Мада, живећи у невремену, у бесконачној кризи, после прећутане пропасти света, када је идеал трудбеника једино да се одржи у радњи, а сан *сувишног човека* – да остане у животу, Народна библиотека Србије повукла је, у протеклој години, неке пажње вредне потезе: новоустановљени процес рада на ревизији књижног фонда, прошле године оваплоћен је у преко 133.000 записа, рад, у претходном периоду, једва чујан.

За фонд је, такође, приновљено 112.000 јединица грађе. У размену, или на поклон, за око 250 страних библиотека и библиотека Срба у дијаспори, послато је 40.000 књига и часописа, а фонд 132 домаће библиотеке обogaћен је, напором Народне библиотеке Србије, за 20.000 наслова.

За потребе више од 12.000 чланова Библиотеке извршено је преко 67.000 позајмица и пружено више од 120.000 информација. Не треба сметнути с ума ни услуге издавачима и научној заједници, као ни живу међународну сарадњу.

Конзервирано је и рестаурирано преко 15.000 листова старе и ретке библиотечке грађе и преко 1.000 јединица некњижне грађе, укључујући у збир и фонд манастира Хиландара.

Објављене су десетине књига и публикација, организован велики број културних дешавања.

Реновирано је Одељење конзервације и постављена нова расвета. Куповином професионалног скенера, Народна библиотека појачала је своје капацитете за дигитализацију. Урађена је Android апликација нашег веб-сајта.

Основана је међународна књижевна колонија, отворен Центар словенских култура, откупљена драгоцену Орфелинова књига и враћена на место којем припада. Враћена у Народну библиотеку Србије.

У то име, као што *слово славе Сави сїлєшє Силуан*, ваља се сетити да је и Захарију Орфелину, том *иїрачу у више їраваца*, распрснутој метафори галантног века – ако је израз *їаланїан* уопште подесан за многе Орфелинове сиромашке стигме – сличну славопојку сачинио један други, стишани песник. Рећи његово име у оваквом друштву – излишно је. Довољно је препустити се надолазећим сликама које, ако занемаримо нешто метричких исклизнућа, одају и наш став *дубоке оганосїи* несрећном поети. Дакле,

*У сенци Сїасишєља,
Кад руку сїисашєља
Пробије кобни клин,
Зайишїи иза зїлоба,
Као из шавної їроба,
Грешни брашї Орфелин.*

Захарије, добро дошао кући!

***

Може се рећи да је историја Народне библиотеке Србије велики трагични роман.

Од оснивања, Библиотека је обогаћивала свој фонд трудом и поклоњима најзначајнијих српских интелектуалаца, паметним куповинама њених челника, еда би у свакој кризи то духовно имање долазило на сам руб Тартара, а у Другом светском рату било сасвим уништено.

После аустроугарског ултиматума Србији, када је било очигледно да је рат неизбежан, кренула су два вагона најважнијих књига и докумената из Народне библиотеке, у конвоју са архивом и трезором, заједно са државним врхом, у унутрашњост Србије, према неизвесном Југу.

У почетној конфузији коју је изазвао Велики рат, у том једва разазнављивом кошмару, управо та два поменута вагона мистериозно су нестала из железничке композиције, негде код Ниша, Крагујевца или Крушевца, а сандуци са *књиџама старославним* остали закопани негде у родној земљи, или запаљени па спасени, одлуком аустријског официра који је, наводно, поклатио оригинални примерак Душановог законика војнику што је опрљени артефакт спасао из ватре, пребацујући га из шаке у шаку и дувајући у нагореле листове, као да књигу оживљава вештачким дисањем.

Има тушта и тма сличних прича, таквих легенди и претпоставки, али мало опипљивих ствари које би, сувим и прецизним језиком чињеница, могле посведочити о судбини најстаријих српских рукописа.

Прича се наставља филмски. Током тридесетих година прошлог века, неки од тих медијавелистичких докумената почињу да се појављују на разним аукцијама, које приређују мистериозни антиквари, од залутале Немачке до митског Даблина.

Промишљеном политиком, већина изгубљених рукописа поново долази у посед Народне библиотеке Србије, еда би биле уништене у априлском бомбардовању 1941. године.

Нема више отимача који би, запавши у новчане неприлике, из мишје рупе, преко меркантилних посредника, понудили украдено правом власнику.

Ипак се и данас, помним истраживањем или срећним стицајем околности, може још доћи до понеког вредног примерка, за који се мислило да је нетрагом нестало, као што је то, прошле године, била књига Захарија Орфелина, која је поново део нашег фонда.

Нову зграду Библиотеке, ову на Врачару, у чију је славу, приликом њеног отварања, њеног новог живота, Васко Попа написао, у пригодној песми „Београдска књижница“, и ове стихове:

Слободан ирисџуи у њу има свако

Ко жели да научи

Да чита из звезда

И срца људи,

ово, дакле, здање у којем се сад налазимо, насељавамо данас смислом на различите начине. Ево, у то име, једне fine епизоде, која материјализује борхесовску Срећу из нечувеног стиха: *Књиџе у библиотеци немају слова. Када их отворим, навиру.* Наиме, у легату сликарке Љубице Цуце Сокић (који се чува у нашој установи), пронађене су, неочекивано, графике гласовитог Алберта Ђакометија, које смо данас, 6. априла 2019. године, први пут ставили на увид нашој јавности.

Цуца Сокић је до Ђакометијевих дела дошла у Паризу, где је пријатељевала и са својим колегом Богданом Шупутом. Кажу да се, из тог нежног пријатељства, могао развити и љубавни романчић, да Шупут није у двадесет седмој години страдао у новосадској рацији, и тако постао још једна изгубљена сенка из великог, трагичног романа, који је могуће исписати о Народној библиотеци Србије.

***

Највећи или, тачније, најдубљи легат јесте – *памћење*.

Није то само досетка, има ту подземне приче. „Заборав је један од облика памћења“, ценио је Борхес. Али, да ли је могуће омашити и једно и друго? Остати у међувремену, у међучину, испарити из значења као бензин присут на асфалт?

Пре неколико месеци, кћер и удова Оскара Давича поклониле су Народној библиотеци оно што је, између осталог, иза надреалистичког Окете остало. Силу рукописа, примера његове несагледиве песничке енергије. Будући да је Давичо један од омиљених песника мога *дешињства*, будући да је, због сопствене идеолошке искључивости, или због новог времена које још нема име, скрајнут и припуштен забораву, био сам узбуђен што се, у моме присуству, нови легат Народне библиотеке ствара, што ћу, случајно изабран, ипак помоћи да будућност можда исправи актуелну неправду.

У часу примопредаје рукописа сетио сам се сопствене читалачке младости.

У време када се чинило да се велики песник *исписао*, у новинама симпоматичног наслова *Полиџика*, пронашао сам Давичову песму једноставног наслова *Кућа*. Све је било препричљиво, скоро колоквијално, о кући која је била таква и таква, кров, зидови, прозори, знате већ, кућа као кућа, али постојао је ту један јадиковни тон, јер те куће, обичне, очекиване куће није било. У реду, могли смо рећи, мало меланхолије, то припада тим годинама, колико и пубертету. И све би се завршило тако, скоро никако, да не беше последњег стиха: *нема те више, кућо, ни у забораву*.

Кажем: мајко моја, а на тебе мислим, о кућо, писао је Оскар де Лубич Милош, међутим то је нешта сасвим друго, јер од куће која не постоји ни у забораву има ли дубљег непостојања? *Заборав је један од облика памћења*, поновио сам, али то звучи готово оптимистички, ту извесна онтологија функционише, али ако нечега нема нигде, па ни у забораву, онда је то већ толико далеко, толико трагично, да човеку слободно може да се дигне коса на глави.

И тако сам, неко време, ишао од једног до другог, хвалећи Давичову песничку виталност, објашњавајући да још има снаге, не верујете? *Ево примера. Саг* видите.

Све сам то имао у глави, тако да су оне новине ишчилеле, Блум није извикивао наслове из културне рубрике. И пошто нисам имао материјалног

доказа, да све не би личило на какву мистификацију, дотерано памћење, једва сам дочекао Давичову књигу, наслов није звучео лоше *Мали оџла-си смрџи*, бацио сам трговцу некакав новац, отворио књижицу, и тамо, као последњи стих песме *Кућа*, прочитао: *нема ње више, кућо, ни у њамћењу!* Шта је сад ово, завапио сам, какав ли ме то коректор, луд попут шеширџије, завитлава. Ништа од свега, стајало је просто као плесниви пасуљ: *нема ње више, кућо, ни у њамћењу.*

Причи се препознаје крај. Отишао сам у библиотеку, израчунао кад сам оно први пут видео песму, преврнуо гомилу прашњавих страница да бих налетео на кућу, за коју нико није платио да буде сачувана, *нема ње ни у њамћењу*, стајало је сиромашно, изненађујуће и разочаравајуће.

Шта ми је преостало? Мозгање о хипертрофированој меморији, о рецепцијској фатаморгани, о великом праску заборавља...

И тако дан дањи не знам шта је песник заборавио да метне у свој упит-ни легат.

***

На легендарној фотографији (која је све више апокриф, а све изгледније – фантастика), високи чиновник министарства спољних послова Југославије и велики српски литерата, Иво Андрић, гледа, преко рамена свог председника владе Драгише Цветковића, раскриљену кожну фасциклу, у којој је документ о приступању Југославије Тројном пакту, на који ће поменути политичар ставити свој потпис поред потписа немачког министра Фон Рибентропа, лебди Андрић иза свог претпостављеног као сенка ниоткуда, као голим оком једва видљив – анђелак.

Шта ће ту један писац, откуд ту један писац, вичу усплахирене фигуре које верују у романтизовану верзију књижевности, у којој нема места политици нити стварном животу, чији је задатак тек аветање међу апстрактним, недореченим световима.

Однекуд се, у истом часу, чује меланхолична ода славног америчког песника, ода сопственом носу, који све мора да опроба, који све мора да зна, у свему мора да учествује.

Када онда погледамо ствари с те стране, присуство једног писца на сличној слици, онога који је сведок историјских процеса, који је тихи саучесник у стварном свету, сасвим је оправдано, чак неопходно.

Другачији је поглед једног књижевника од погледа неког моћника или историчара, стенографа или пак секретара. Јер, кад смо код овог потоњег: тајна (по једној нашој народној причи) мора бити изречена, макар приповедач показао своје нетом израсле козје уши.

Све у свему, језик дипломате, по природи ствари, близак је језику књижевника. Код обојице је нужно оно неизговорено, оно што лебди у ваздуху, сенка која парадоксално истиче значење које се преноси.

Када говоримо о српској страни ове изложбе, ваља рећи да је избор писаца дипломата добар, но да је овде свакако место и новијим неким амбасадорима духа, рецимо, српским надреалистима Марку Ристићу и Кочи Поповићу те (да се сетимо само неких) Види Огњеновић, Светиславу Басари или Душану Ковачевићу који је, не тако давно, службовао управо у Лисабону.

Желим, на концу, да поменем и једно португалско име, име песника који никада није био дипломата, али је свакако златни амбасадор Португалије – говорим о Фернанду Песоа.

На страну политички разлози, али можда је било тешко, онима који су се за то питали, одлучити се између четири личности које је песник представљао, између четири његова рељефна патронима. Или је његов лирски патриотизам превазилазио границе једне државе, представљајући цео неизрециви свет.

Више волим руже од домовине, љубави моја!, написао је један од Песоа, један од свих.

Можда се чувени стих, на први поглед, не чини претерано увијеним, дипломатским. Али, где би нам био крај, знамо ли то, кад би занемеле руже?

Слава српској и португалској литератури и њиховим дичним екселенцијама!

(Ово изговарам приликом отварања изложбе Писци дипломате, којом је обележена 135. годишњица успостављања дипломатских односа између Португалије и Србије, 18. септембра 2017. године, у Народној библиотеци Србије.)

***

Постоји велики број књига које уопште нису књиге и не знам зашто постоје. Мени, уосталом, не стоји заклињање у опште књигољупство. Свет ће једном умрети затрпан сопственим књигама као Кнут Хамсун. Кажњен за свој адамски грех. Ту помаже истинска литература, представљајући једну врсту веселог, љубавног шибања.

Улазак у библиотеку свагда је прилика и за мало меланхолије. Увек помислим, пред тим мноштвом књига, колико је само оних које ће, са сваком новом, бити истиснуте и заборављене. Колико дојучерашњих хит писаца чами на неком дну? (Да ли се још штампа Селенић? Миодраг Булатовић?) Ако не урадите нешто сада, док сте у снази, можете се надати само понеком књишком мољцу из неизвесне будућности. Зато се ваља потрудити да ваша књига буде она једна, коју прочита неки савремени интелектуалац на годишњем одмору. То је, отприлике, мера нашег књижевног успеха.

Моја библиотека је састављена од појединачних књига, ужасавам се гомиле. Кад помислим на мноштво стресем се, сетивши се књижевне чаршије. Кад човек пошкакље тог живахног мртваца, онда може да очекује да га на-

граде *оним што имају при руци: шибом смеха, убиством на ђубришту* (што би рекао рањиви Збигњев Херберт).

Чему измишљати књиге или транскрибовати ствари које се нису, на овај или онај начин, заиста догодиле? Ово проницљиво питање Владимира Набокова поновио је Данило Киш у поговору *Енциклопедије мртвих*. Стварно, зашто бисмо се утркивали у измишљању светова, кад нас и овај наш ужа-сава, кад ни њега не можемо докучити? Ово је *оштећо од животног*, вели негде Андрић. Погледајте већину холивудских филмова: *по истинијој причи* – стоји на почетку сваког другог. Људи воле животне ствари, оно што могу да додирну, загризу. И ја сам само човек, без обзира колико се некад томе опирао.

Осврни се око себе – колико само трагичних и комичних јунака чека на своју биографију, на опис. С друге пак стране, један је писац израчунао да сваком мушкарцу савршено одговара барем десет хиљада жена, расејаних по белом свету, најчешће у Кини или Патагонији. Али поред тебе је само једна, она коју си прво видео. Једна, под условом да ниси мормон.

Рекао сам већ да је свет значајно ретардиран, а ретардираног бића се клони само бедник, прави писац ваља да га узме, помилује, умири. И подоји, ако је у стању.

Тај сукоб смеха и суза, слабости и снаге, узбуђује ме одувек. У неку руку, сваки је књижевник очајни лакрдијаш. Уз то, убеђен сам да је литература мушко занимање, барем колико је то бити космонаут или Индијанац. (Наравно, пол је само метафора, знам ја ко је Валентина Терјешкова, или свака скво.) Елем, ту се не говори о ескапизму, већ о хрљењу, срљању, пенетрацији. Голицању до крви.

Збиља бих волео када бисмо једном могли да видимо директан пренос душе. Тада би тек коса заиста и слободно могла да нам се дигне на глави.

***

И тако, Александар је Тишма тврдио како, без обзира на све, у нас постоји увек исти број читалаца. (Као и праведника, уосталом.) И пре Другог светског рата, на пример, најгласовитији српски издавачи, Цвијановић или Геца Кон, објављивали су збирке поезије у петсто, односно, романе у хиљаду примерака. Ништа се, тврдио је, није променило ни данас. Ако причамо о литератури.

Зар није свеједно да ли Сервантеса налазите у кругу воштанице, или под ореолом информатичких светлаца?

***

Ма колико брз, свет се (што кажу) непрестано окамењује, кретање је поново невидљиво као у давном елејском парадоксу, неприметно као окретај

Земље, стално га ваља наново доказивати слепцима. Отуда, упркос фама да су све приче испричане, толико нових митова, баш колико и древних глиненних плочица на којима заповести бледе до табуле разе, до палимпсе-ста који је на почетку свега.

Питање је само са које стране отварамо књигу. Али, није ли још Сартр рекао: *кад их ошварам, заборављам на све*. Да ли то, питам се, значи читати? Шта данас, уосталом, умемо читати? Кога се још усуђујемо сетити? Коју стварност можемо да изаберемо?

Тако ће, рецимо, Милошевићев први тамничар написати књигу о њиховим заједничким затворским данима. Али, у читавој тој причи о рањеној звери, наш приручни извештач почесто помиње чињеницу да Милошевић чита неку књигу, ни у једном тренутку не казујући коју, а то је једино што ме заиста од свих тих псеудоисторијских крхотина занима, мислим да би то сазнање објаснило читаву ствар.

Ето слике: баук чита. Какав ли је његов јунак? Како се зивка његово страшило?

Наша наглашена, можда и понешто изопачена литераризација света логично је довела до тренутка када се и на сопствено жиће гледа као на вештачки рај. Или пакао, ако хоћемо. У сваком случају, као на артифицијелну сањарију.

Волимо те бескрајне приче у причи, свезнајуће приповедаче који су само заборавили своја имена, ту могућност да се гледамо под микроскопом, безмерно увеличани, истинити, изобличени.

(Како се све брзо дешава, обрће као у камери опскури, то као да је било пре сто година, а не јуче! Нашој причи далек је крај, све је у процесу, у махнитом убрзању. Ми смо метеоропате историје.)

Хоће ли нас, ритуално, у овом часу, заболети глава, реците ми ви, библиотекари. Ако сте у стању да архивирате бол.

***

Најдревнија књига у мојој библиотеци један је *Нови завети*, из 1889. године, на мађарском језику који сам сасвим заборавио. Није нека старина, али никада себе нисам убрајао у скупљаче плодова, да не кажем колекционаре. Тек у читаоце. И на тај трон једва да сам успевао да се успентрам. (Ово се у реторици зове *шойос лажне скромности*.)

Та књига, претпостављате, иде у пару. Не, није *Стари завети* у питању – било би сувише једноставно – него песме Шандора Петефија. (Мада је, с руком на тој песмарици, комотно могао да се закуне неки *сведок њесме*, какав је, у једном стиху, у једном трену, био мој кузен Павле Блашковић. Од другог, међутим, Павла остале су ми ове књиге.

Од Павла, Пала, или Паје како је стајало у легитимацијама које су остале иза њега, а ја их, у вихору мира, негде затурио, углавном Блашковића,

мога деде. Замислићемо га као надахнутог *салајачко-лондонској обућара*, јер сељакао се у свом животу да не поверујеш. Али, увек је са собом носио две поменуте књиге, које је својеручно укоририо, јер био је вештак кад је *бокс* кожа у питању, ма је резивао и кривим, кламферским ножем, радио је елегантно и нежно, као да диригује Шопенова ноктурна. Када се коначно и завек скрасио, оне књиге су припале мом оцу.

Он је пак књиге писао и није се према њима односио идолопоклонички. У младости учитељ, у љупким селендрама староставних имена – Шатринци или Крушедол – у којима су живели и патили се, оснивао је (са мојом мајком) библиотеке, углавном сачињене од наших књига. Сремска сеоска младеж, или сомнабулни *корисници*, заборављала је, после летњег распуста и одласка у град, да врати позајмљене књиге. Претпостављам да су многе, непочитане, завршиле у старом гвожђу. Или у компоту с бресквама.

Ипак, оне две књиге (које су предмет ове приче) некако би се измигољиле, саме се сачувале, конзервисале се као сардине, као два ранохришћанска *ихџиса*.

И тако, ону Петефијеву заувек сам означио, хемијском оловком, десницом руком, швракописом трогодишњака.

Како то већ хода, и друга је књига морала бити дописана. На њеним задњим чистим странама, квргавим словима уобличена, стоје имена крштене деце која се презивају Блашковић, растегљиви датуми њихових рођења. Као и они још упитнији датуми, означени ситним крстовима, претешким за извитоперене анђеле.

(Народна библиотека Србије, Београд, 2015–2021)